

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Новіков М.М. Неоліберальна доктрина і зовнішня політика: взаємозалежність і взаємозумовленість у контексті інтеграційних проектів для України	204
Yakovenko K., Malová D. The European Neighbourhood Policy Towards Ukraine: No Real Incentives Of The Haunting Shadow Of Russia?	212
Сухонос О.В. Глобалізація 3.0 і українська модернізація	226
Утаві Алі Абдулкарім Методологічні засади дослідження глобалізації: синергетичний підхід	231
Бірюкова О.О. Балканські країни у новій картографії Європи	235
Магда Є. В. Чинник „енергетичного тиску” в українсько-російських відносинах 2005-2006 рр.	242
Корнієвський О. А. Громадські рухи Європи в умовах глобалізації	248
Ткаченко В.С. Сусідські співтовариства: світовий досвід і Україна.....	255
Покровська А.В. Інформаційна війна як засіб боротьби з міжнародним тероризмом	261
Прошин Д. В. Політична „локалізація” терористичних угруповань.....	267

ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ

УДК 329:321

Власенко Т. Т.

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди

ІДЕОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Розглядається проблема ідеологічної зумовленості політичної науки у вітчизняному науковому дискурсі. Аналізується пошук алгоритму використання методологічних засад наукового аналізу українських реалій, зокрема, стратегії розвитку української держави. Завдання політичної науки полягає сьогодні в напрацюванні методології дослідження саме трансформаційних процесів в українському суспільстві.

Ключові слова: знання, ідеологія, науковий дискурс, політична наука.

Власенко Т. Т.

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ В УКРАИНЕ

Рассматривается проблема идеологической обусловленности политической науки в отечественном научном дискурсе. Анализируется поиск алгоритма использования методологических подходов научного анализа украинских реалий, в частности, стратегии развития украинского государства. Сегодня задача политической науки состоит в наработке методологии исследования именно трансформационных процессов в украинском обществе.

Ключевые слова: знания, идеология, научный дискурс, политическая наука.

Vlasenko T.

IDEOLOGICAL DETERMINANTS OF POLITICAL SCIENCE IN UKRAINE

This article considers the problem of ideological conditioning of political science in the national scientific discourse. The author analyzes the search algorithm using the methodological approaches of the scientific analysis of Ukrainian realities, in particular, the strategy of development of the Ukrainian state. Today, the task of political science is to develop a research methodology transformation processes in the Ukrainian society.

Key words: ideology, knowledge, political science, scientific discourse.

Виокремившись у ХХ ст. в самостійну галузь знання, політична наука тривалий час успішно визначала координати аналізу соціальної реальності. Різноманітність соціального буття зумовила багатоваріантність методологічних підходів його дослідження. Науковий дискурс точився не тільки з приводу концептуальних проблем, але й періодично ставив питання про заангажовану/незаангажовану, заідеологізовану чи вільну від цінностей науку. Позаяк

ідеологія виправдовувала руйнацію існуючих суспільних відносин заради втілення певних ідей, які легітимізують як цю руйнацію, так і владу, яка її здійснює, завдання соціальних наук натомість полягало в об'єктивному дослідженні сутності людського буття та його перспектив. Принципово інші алгоритми взаємодії ідеології і науки в світі теж відомі. У Радянському Союзі політична наука була ідеологічно детермінована, власне як і всі сфери суспільного життя. Наукові праці не могли вийти у світ без обов'язкового „збагачення” їх цитатами з творів класиків марксизму-ленінізму і партійних з'їздів. Логіка наукового пошуку була обмежена

ідеологічною/марксистською епістемою. Безумовно, це не додавало об'єктивності науковому дискурсу. Більше того, ідеї західних науковців, як правило, критично відкидалися, позбавляючи вітчизняну політичну науку можливості компаративного аналізу. На той час „об'єктивність” визначалася в єдино дозволеній системі координат: „комуністичний/капіталістичний”, відповідно правильний/неправильний, що, по суті, означало єдиний критерій визначення істини. Сучасні реалії надали беззаперечні докази і тим самим поставили остаточно об'єктивну оцінку теорії світлого комуністичного майбутнього та західного суспільства без майбутнього.

Проблема концептуалізації ідеології та соціології знання (наукового дискурсу) свого часу була поставлена Карлом Мангаймом у роботі „Ідеологія та утопія”. Виокремлюючи ідеологію та соціологію знання, він говорить про можливу односторонність сприйняття дійсності, зумовлену різницею у свідомості різних за місцезнаходженням у соціальній структурі суб'єктів. К. Мангайм обстоює думку щодо існування кореляції між різними типами знання і змістом знання, з одного боку, і певними соціальними групами і соціальними процесами – з іншого. Німецький дослідник підкреслює, що вплив соціальної позиції вченого позначається на результаті його дослідження. Одне і те саме поняття може інтерпретуватися по-різному. Він наводить приклад терміна „свобода”. Так, для консерватора початку ХІХ ст. „свобода” означала право кожної верстви жити згідно з наданими їй привілеями („свободами”). Ліберал того часу розумів „свободу”, як свободу від привілеїв, в яких консерватор бачив основу усіх свобод. Ліберальне розуміння свободи було поняттям групи, яка прагнула зруйнувати суспільний порядок, що легалізував нерівність; консервативне поняття свободи несло у собі бажання зберегти та законсервувати існуючий соціальний порядок. З іншого боку, К. Мангайм надає великого значення конкуренції, яка регулює не тільки економічну діяльність, але й виступає рушійним імпульсом у різних „інтерпретаціях світу”. Якщо реконструювати основу цих інтерпретацій, то, на його думку, вони є не що інше, як духовні експоненти груп, що борються за світове панування [1]. Пізніше до цієї проблеми неодноразово зверталися представники різних наук. Наприклад, на відміну від тих соціологів, які

проголосили ціннісний нейтралітет науки та невтручання вченого в процес дослідження, представники альтернативної соціології (Р. Міллс, А. Гоулднер, Ч. Рейч, Т. Роззак) вважали, що соціолог не може бути незацікавленим у тих подіях, що він досліджує. Соціологічне знання, на їхню думку, не може бути ідеологічно нейтральним. Так, зокрема, А. Гоулднер в статті „Анти-мінотавр – міф про вільну від цінностей соціологію”, віддаючи належне позиції Макса Вебера у цьому питанні, разом із тим робить спроби розвінчати міф про ціннісну нейтральність соціології [2].

Мануель Кастельс у заключному розділі книги „Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура”, натомість зауважує, що поділ на правих і лівих інтелектуалів і соціальних учених вказує на суттєву різницю в якості вченості цих двох груп. Проблема не в тому, що політичні переконання зменшують інтелектуальну креативність. М. Кастельс розглядає соціальну дію і політичні проекти невід'ємними елементами модернізації суспільства. І тому його книга, на думку М. Кастельса, яка піднімає певні питання та надає емпіричні і теоретичні елементи для їх розгляду, може внести свій внесок у поінформовану соціальну дію з метою соціальних змін. У цьому розумінні М. Кастельс не вважає себе нейтральним спостерігачем людської драми. Разом із тим він наполягає на тому, що його книга, це спроба зробити щеплення проти спроб формування політичної практики відповідно до соціальної теорії чи з ідеології. Теорія повинна бути лише засобом для розуміння світу. Саме тому найбільше фундаментальне політичне визволення полягає у визволенні самих себе від некритичного сприйняття теоретичних чи ідеологічних схем, у конструюванні своєї практики на основі свого досвіду, використовуючи будь-яку доступну інформацію [3]. Ще більш радикальну позицію займає З. Бауман, який взагалі ставить під сумнів доцільність діяльності в постмодерністському суспільстві людей, основною функцією яких є теоретичне (ідеологічне) узаконення політичного порядку/політичної влади.

У цьому контексті, займаючи чільне місце в науковому дискурсі, який прагне осмислити як існуючі реалії, так і перспективи, проводилися дослідження трансформацій у пострадянських країнах. Розробка адекватної стратегії реформування та врахування існуючих проблем при її

втіленні можлива тільки за умови розуміння механізмів розвитку перехідних суспільств. Суттєвими чинниками, що ускладнюють наукові дослідження означених суспільств є як принципово новий характер процесів на пострадянських теренах, так і проблеми з визначенням методологічних засад аналізу, зумовлених у свою чергу, з одного боку, подоланням колишньої монополії марксизму, з іншого, – неможливістю автоматичного використання „інструментарію” західних концепцій для аналізу перехідного суспільства. Останній, по суті, втратив свою актуальність щодо дослідження пострадянського простору. Саме цим значною мірою зумовлена на сьогодні відсутність цілісної теорії розвитку останнього, що ні в якому разі не виключає альтернативності та методологічного плюралізму у підходах до подальшого пошуку істини. Більше того, багатоваріантність підходів до аналізу соціальних реалій, особливо неусталених, динамічних, взаємопов’язаних і разом із тим альтернативних посилює цю можливість.

Переосмислення потребує як зміст, так і мова політичної науки. Як приклад можна навести дискусію, що точилася на сторінках різних видань чи то про ідеологію, чи то про українську національну ідею в останні два десятиліття української державності та аналогічні спроби визначення „національної ідеї” в Росії, які показали, що функціонування поняття „національна ідея” у публіцистичному, політичному та науковому дискурсі, незважаючи на активне використання його широким колом журналістів, науковців, громадських діячів, письменників, викликає великі сумніви і як когнітивний, і як ідеологічний ресурс у силу його невизначеності, розмитості, метафоричності та популізму самого поняття при перенесенні його зі сфери публіцистичності у науковий дискурс [4,5,6]. Натхнення, з яким використовувалися свого часу комуністичні ідеологеми та симулякри, ще з більшим натхненням були викинуті на смітник історії вітчизняною наукою. Хоча позбутися водночас також істматівської матриці аналізу сучасних реалій остаточно не вдалося до сьогодні. Разом із тим, як показала практика, мову та інструментарій західної політичної науки не завжди доцільно використовувати у дослідженнях вітчизняних реалій. Пригадаємо хоча б захоплення концептуальними висновками щодо демократичних хвиль і транзитів пострадянських країн у вітчизняному

науковому середовищі. Те само стосується демократичних сподівань і позитивних оцінок „арабської весни”, які згодом потерпіли фіаско в процесі практичної перевірки „постреволюційними трансформаціями”. Таким чином, наукові дискурси, які базуються на західних концепціях, не завжди спрацьовують в якості інструменту для об’єктивного аналізу іншої частини світу. Разом із тим сьогодні можна говорити і про інші виклики, які стосуються, зокрема, вироблення стратегії розвитку самого західного світу в умовах глобалізації та перманентної кризи. Зокрема, М. Кастельс вважає, що на сьогодні Європейський Союз не містить у собі історичного проекту побудови європейського суспільства. На його думку, ЄС, по суті, – це захисна конструкція європейської цивілізації, необхідна для того, щоб уникнути ролі економічної колонії азіатів чи американців [3].

Дискурс, що точиться навколо ідеологічної заангажованості/незаангажованості суспільних наук, не може бути незалежним від функціонування системи освіти, роль якої у сучасному світі радикально змінюється. Аналізуючи сучасні інститути з передачі знань, Ж. Ф. Ліотар, зокрема, звертає увагу на ту обставину, що закінчилася епоха оповідань про визволення, які легітимізували попередній політичний порядок. Сьогодні освіта, яка є підсистемою соціальної системи, підпорядкована критерію її ефективності, а саме – виробництву, формуванню не ідеалів, а певних компетенцій. В умовах глобального зростання інформації перевагу отримує той, хто зуміє по-новому організувати отримані дані. Освіта повинна не просто передавати знання, не обмежуватися передачею інформації, а вчити усім процедурам, які сприяють розвитку здібностей поєднувати поля, які традиційна організація знань ревниво ізолювала один від одного [7]. Це стосується в цілому системи освіти і, зокрема, соціальних наук, ізолюваних свого часу радянською ідеологічною епістемою, а сьогодні – труднощами методологічного характеру при дослідженні українських реалій і розробці перспектив їх розвитку. Саме тому сьогодні, як ніколи раніше, узнати щось про суспільство, означає, перш за все, вибрати спосіб постановки питання, який також є способом одержання відповіді [7].

Підсумовуючи, зазначимо, що українські реалії досить складно піддаються

дослідженню в рамках існуючих на сьогодні теорій і концепцій. Термінологічно-понятійний апарат, вироблений західними дослідниками, поки що є не достатньо ефективним для вироблення стратегічних орієнтирів розвитку українського суспільства. Теоретична схема „закономірного” просування пострадянських країн, зокрема, України від авторитаризму до демократії виявилася на практиці занадто категоричною. Слід підкреслити ще один суттєвий момент. Будь-яка наука, а соціальна, зокрема, не в останню чергу, залежить від конкретного суспільства, від його запитів і постановки відповідних завдань правлячою елітою. Розподіл ресурсів у цьому контексті має надзвичайне значення. Так, влада може використовувати частину податків чи для елітного споживання, чи на розвиток внутрішнього виробництва, чи то для підтримки силових структур (пільги, пенсії). Як наслідок, можуть формуватися ділова атмосфера та стабільна економіка, розвиватися наукові дослідження та інноваційні технології, або консервуватися авторитарний режим. Незважаючи на існуючі проблеми методологічного та „ідеологічного” характеру, вітчизняна наука, долаючи проблеми росту, через широку мережу науковців освоює пострадянські реалії, забезпечуючи необхідною інформацією як свої „власні” потреби, так і інтереси широкого українського загалу. Через дослідження громадської думки, зокрема, здійснює моніторинг з метою аналізу та корекції відповідних механізмів. Завдяки цьому можливе забезпечення інформацією з приводу функціонування тих чи інших складових соціального об’єкта.

Сьогодні концептуальні виміри практичної ефективності політологічних досліджень повинні базуватися на світових трендах пошуку іншої/інакшої моделі розвитку людства. Для цього українська політична наука перш за все повинна відповісти на питання, в якому суспільстві ми живемо, які нові виклики і ризики готує

майбутнє, куди ми інтегруємося? У цьому контексті важливо розмежовувати алгоритми функціонування/використання ідеології і науки. Якщо перша весь час знаходиться під загрозою включення її в програмування розвитку суспільства, то друга перш за все – знаряддя, інструмент оптимізації „входів” і „виходів” (inputs/outputs). У будь-якому разі для того, щоб мати перспективу стабільного, стійкого розвитку, необхідно остаточно позбавлятися пострадянського мислення, дотримуватися європейської рамки цінностей і безумовно виробити нову парадигму світосприйняття і співіснування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мангейм К. Идеология и утопия [Електронний ресурс] / К. Мангейм. – Режим доступу: http://royallib.ru/book/mangeym_karl/ideologiya_i_utopiya.html
2. Gouldner Alvin W. Anti-Minotaur-the-Myth-of-Value-Free-Sociology [Електронний ресурс] / Alvin W. Gouldner. – Режим доступу: ru.scribd.com/doc/99483043/Gouldner-1962-Anti-Minotaur-the-Myth-of-Value-Free-Sociology
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Електронний ресурс] / М. Кастельс. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/09.php
4. Лісовий В. Що таке національна (українська) ідея? / В. Лісовий // Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип. – 2008. – 872 с.
5. Рудич Ф. Політична наука в Україні: стан і перспективи [Електронний ресурс] / Ф. Рудич. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=13&c=55>
6. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / Н. И. Михальченко. – К.: Институт социологии НАНУ. 2001. – 440 с.
7. Лиотар Ж. Ф. Состояние постмодерна [Електронний ресурс] / Ж. Ф. Лиотар. – СПб.: „Алетейя”. – 1998. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/liot/